

ІСТОРИЧНА РЕГІОНАЛІСТИКА

УДК 94:929(477) Ярослав Дашкевич

<http://doi.org/10.5281/zenodo.2600754>

Сопельняк Анастасія, магістр 5 курсу

історичного факультету ХНПУ ім.Г.С.Сковороди

Богдашина О.М., доктор іст. наук,

проф., проф. кафедри історії України ХНПУ ім. Г.С.Сковороди

098-309-14-76 bohdashyna@gmail.com

СТАНОВЛЕННЯ ВЧЕНОГО ТА ГРОМАДЯНИНА: ДИТЯЧІ ТА ЮНАЦЬКІ РОКИ ЯРОСЛАВА ДАШКЕВИЧА

Анотація: Статтю присвячено відомому історичному, сходознавцю і знаменитому громадському діячу Ярославу Романовичу Дашкевичу. У статті описано початок складного життєвого шляху Я. Р. Дашкевича, зокрема показано його ставлення до діяльності батьків (Р. І. Дашкевича та О. І. Степанів) та існуючого радянського режиму. Доведено визначальний вплив на становлення Я. Р. Дашкевича як особистості батьків та директора гімназії В. Г. Щурата.

Ключові слова: Ярослав Дашкевич, репресії, «Луг», Олена Степанів, Роман Дашкевич, Василь Щурат.

Abstract: The article is devoted to the famous historian, orientalist and well-known public figure Yaroslav Romanovich Dashkevich. The article describes the beginning of the complex life of Y. R. Dashkevich, in particular, his attitude to the activities of parents (R. I. Dashkevich and OI Stepanov) and the existing Soviet regime is shown. The decisive influence on the formation of Y. R. Dashkevich as a personality of the parents and the director of the gymnasium VG Shchurat was proved. There is a sufficient number of sources for a detailed study of his biography and creativity. These are scientific works, memoirs, correspondence of Ya. R. Dashkevich himself, memoirs and epistolary of his relatives, friends, colleagues, periodicals, in which, inter alia, an interview was published by scientist. Childhood and youth of Yaroslav Romanovich Dashkevich were a difficult period of his life. From his childhood, through political repressions of Polish, German and Soviet states, he lost his loved ones. Despite all, sometimes tragic circumstances of children and youth, the immediate environment (first of all parents) brought up from the little Yaroslav the true patriot of his homeland, contributed to the formation of his scientific preference. In modern native historical science the life path and scientific heritage of the prominent Ukrainian historian need further study.

Keywords: Yaroslav Dashkevich, repressions, «Lug», Elena Stepaniv, Roman Dashkevich, Vasy Shchurat.

Постановка проблеми. Життєвий шлях та творча спадщина відомого історика, сходознавця і громадського діяча Я. Р. Дашкевича сучасними істориками мало досліджений. Між тим для детального вивчення його біографії та творчості існує достатня кількість джерел. Це, насамперед, наукові роботи, спогади, листування самого Я. Р. Дашкевича [2, 4], мемуари та епі-

столярій його родичів, друзів, колег [11], періодичні видання, в яких (зокрема) друкувалися інтерв'ю львівського науковця [1 та ін.].

Аналіз актуальних досліджень. З теми статті вітчизняними дослідниками (К. Є. Науменко [5], І. О. Давид [12] та ін.) вже надруковано ряд праць. Проте у них

дитячі та юнацькі роки Я. Р. Дашкевича вивчені досить побіжно.

Метою даної статті є дослідити дитинство та юність Я. Р. Дашкевича, показати складні умови та специфіку процесу становлення історика як науковця та громадянина.

Виклад основного матеріалу. Ярослав (Іван-Ананія) Романович Дашкевич народився 13 грудня 1926 р. у Львові. Про свою безмежну любов до рідного міста Я. Р. Дашкевич в інтерв'ю з І. Б. Гиричем сказав так: «Моє рідне місто це – Львів, моя батьківщина, де я побачив світ і ніякий режим не зможе цього змінити» [1, с. 26].

На момент народження сина батьки Я. Р. Дашкевича були вже відомими громадськими, військовими діячами, науковцями. Мати Олена-Марія Степанів (1892–1963) – вчена, педагог, суспільно-громадський діяч, в минулому хорунжа Українських січових стрільців (1914–1917) та чотар Української галицької армії (1918–1919); пізніше старший науковий співробітник установ Академії наук УРСР у Львові та Києві, доцент Львівського державного університету ім. І. Франка. Батько – Роман Іванович Дашкевич (1892–1975) – адвокат, громадський діяч, керівник спортивного товариства «Луг», підполковник Українських Січових стрільців, пізніше: генерал-хорунжий армії УНР. Автор праць з історії українського війська, січово-сокільського руху, спогадів [7, с. 18]. Про творчість батька Ярослав Романович писав так: «На жаль, я ніколи не зможу перерахувати всі написанні батьком твори, а може й найкраще» [11, с. 742].

Дитинство та юність майбутнього історика припали нелегкі для його рідного краю часи. Коли Ярославу було чотири роки, в селі Кринтята, де мешкали його дідусь і бабуся, польська влада у вересні – листопаді 1930 року провела арешти, побиття та вбивства українців. За час пацифікації, яка відбувалася за наказом Юзефа Пілсудського) із застосуванням поліції та армії проти українського цивільного населення Східної Галичини сім'я Дашкевичів втратила багато друзів та родичів зі сторони батька Романа. Пізніше, у липні 1944 р., намага-

лися вбити Ярославову матір у власному будинку по вул. Пісковій, 7. «Незважаючи на все це, – наголошує Я. Р. Дашкевич у спогадах, – О. Степанів послідовно виступала проти польської-української ворожнечі» [4, с. 580].

За словами самого Я. Р. Дашкевича, були два чинники формування його політичних поглядів: «З одного боку, є фактор родини, в якій мене виховували. А з іншого – школа та молодіжні організації» [1, с. 28]. Історик з трепетом згадує своїх батьків та вважає їх виховання один із чинників формування світогляду: «Мої батьки були люди інтелігентні та освічені, розмовляли виключно українською мовою, в родині панувало шанобливе ставлення до Тараса Шевченка та всього українського» [1, с. 26]. І ще одна ремарка Я. Р. Дашкевича, дуже важлива насамперед для розуміння характеру самого вченого. В одній із статей про свою знамениту матір Ярослав Романович підкреслює: «Для українського народу моя мати – не боюся цього сказати – національна героїня. Для мене ж вона, у першу чергу, мати і перший провідник через життя, життя нелегке і навіть трагічне, в першу чергу – саме для неї самої. Вертатися до цих подій не лише важко, але й досудже боляче. Я ніколи не грівся і не намагався грітися в променях слави моїх батьків – Олени Степанів та Романа Дашкевича, генерал-хорунжого армії Української Народної Республіки й одного з засновників Української військової організації, пізнішої ОУН. Роль того, хто стриже купони як дивіденди минулого, була мені завжди чужою. Але заповіти своїх батьків я намагався виконувати з піднятою головою і вважаю, що тим нелегким шляхом, який мені накреслили батьки, я правильно іду далі» [4, с. 584].

В роботі «Замість передмови» опубліковані чудові, хоча і досить стислі, спогади Ярослава Романовича про матір, батька, починаючи від найперших років усвідомлення себе до 1941 р., (до підліткового віку). «В першому, яке запам'яталось, помешканні побачив матір, що відпочивала на терасі у шезлонгу, а батька – у квітучому городчику, де той займався своєю улюбленою справою – пасі-

кою; коли через споглядання постатей батьків, а з роками і через ознайомлення з їхніми архівними пам'ятками (оглядання альбомів з фотографіями, книжок з дарчими написами, портретів) та через знайомство з колом їхніх друзів, у його свідомість входила і утверджувалась думка про особливість їхніх долі і характерів та про правомірність, хоч тоді ще й незбагненність, логіки їхнього життя» [2, с. 19].

Я. Р. Дашкевичхворів на астму і потребував посиленої материнської уваги: «Мати, зрозуміло, завжди мусила бути поруч зі мною, у зв'язку з необхідністю лікування від нападів астми» [5, с. 21]. І далі: «Мати проводила мене щоденно до української школи ім. Шевченка на вул. Супінського біля Академічного дому» [5, с. 37]. О. І. Степанів підліток часто бував у жіночій гімназії сестер Василянок на вул. Длугоша, де мати викладала географію.

Важлива самооцінка Я. Р. Дашкевич впливу матері на формування своїх наукових інтересів: «Напевно її уроки були для мене найцікавішими, саме вона привила в мене любов до історії та географії» [5, с. 38]. О. І. Степанів сприяла його захопленню мандрівками: «З матір'ю також ходив у часті турпоходи, починаючи з гуцульських Косова, Кутів і Шешор та кінчаючи лемківським Щавником, де лікувався, і останнім українським селом на Лемківщині – Шляхтовою, де був буквально напередодні війни. Вже тоді у вікнах хати війта-українця були повибивані шибки» [5, с. 19].

Вибору Я. Р. Дашкевичем у майбутньому наукової діяльності сприяв і директор жіночої гімназіїсестер Василянок, відомий поет, перекладач та літературознавець В. Г. Щурат: «В школі ім. Шевченка япознайомився з директором школи – відомим вченим Василем Щуратом. Дуже приємна людина, яка ще тоді сказала, що на моїй долі написано стати вченим» [5, с. 42].

Через хворобу дитина часто проживала у селі у материних батьків. Сільське повітря, купання в річках, заняття легкими видами сільської праці надавали йому сил для міського життя. Підліток успішно на-

вчався в Академічній гімназії, яка вважалася найкращою на той час у Львові [5, с. 34].

У 1925 році Р. І. Дашкевич організовує товариства «Луг»–«руханково-пожарне» (відповідно до тодішньої термінології) товариство. Товариство створювалося для спортивного вишколу та патріотичне виховання молодих українців. Ярослав Романовичу спогадах наголошує: «Батько намагавсябудуватиукраїнську державу, через створення в ній «маленьких осередків» для юних патріотів» [11, с. 744]. Заініціативи старшого Дашкевича та під керівництвом товариства по всій Галичині проводили спортивні свята, ставили вистави і концерти, члени товариства виступали з доповідями. Ярослав Романович згадує про єдину участь у святкових показах спортивних досягнень «Лугового городу»: «Лише одного разу я мав змогу бути присутнім на зібранні товариства, це залишило великий слід у мої ще тоді дитячій душі» [1, с. 38]. У 1935–1939 роках футбольна команда товариства «Луг» грала в нижчих лігах львівської зони. Як згадує Я. Р. Дашкевич «Декілька разів батько брав мене пограти у футбол, хоча мати була проти через мою астму, але мені подобалося проводити час разом з ним та іншими дітьми». [7, с. 36]. Підліток щоденно бачив, як, окрім юридичної практики в канцелярії на вул. Коперника, його батько «жив лише Лугами». У роботі товариства брало участь щонайменше сто тисяч хлопців та дівчат. тУ львівськомучасописі«Вісти з Лугу» (редактори: Роман Дашкевич, Анатоль Курдидик) було опубліковано перші вірші Ярослава Дашкевича.

В одному з останніх інтерв'ю журналістові Б. Залізнякові на запитання, хто з батьків – мати чи батько – мав більший вплив на нього, Я. Р. Дашкевич відповів: «Впливали однаково. Батьки – військові обоє. Я отримав дисципліноване, спартанське виховання. Потім з боку батька це була велика організаційна робота з «Лугами». Власне, батькова діяльність дала мені розуміння ролі і значення організації. Від мами – нахил до наукової роботи» [6, с. 101]. Я. Р. Дашкевич підкреслював: «Ба-

тьки – і матір, і батько – писали багато і професійно, кожен згідно із власними зацікавленнями. Справді, їхні спогади і праці були різними за проблематикою та своєрідними за стилем, однак завжди основані на глибокому знанні предмета й фундаментальному його висвітленні. Такими були спогади й наукові праці Олени Степанівни. Такими були спогади й нариси Романа Дашкевича» [5, с. 50].

Після останнього з'їзду і спортивних показів «Лугів» у Львові весною 1939 р. та (у відповідь на них) бешкетів польських студентів батько виїхав зі Львова. Дружина Р. Я. Дашкевича Олена Степанів вирішила залишитись із сином у місті [9].

Після встановлення більшовицької влади у вересні 1939 р. на західноукраїнських землях нова влада розпочався масові репресії серед населення Львівської та Станіславської областей. Приводом арештів найчастіше ставали «антирадянська» діяльність чи просто «антибільшовицькі» погляди заарештованих. Коли Ярославу виповнилося тринадцять років, співробітники НКВС заарештовували його сусідів. Пізніше вчений згадував: «Я ніколи не забуду арешту діда Степана та баби Івани, які жили по сусідству» [7, с. 15].

Болісним для Я. Р. Дашкевича стало «знищення» бібліотеки родини Дашкевичів під час обшуків співробітниками НКВС: «Бібліотеку і рукописи моїх батьків та мої викинули через вікна на вулицю, на сніг (це було взимку з 1939 на 1940 рік), брали хто хотів – добре, що брали», – з гіркотою згадував учений [3, с. 28]. Під час нового обшуку МГБ у 1949 р. було виявлено у великій кількості «антирадянську націоналістичну і профашистську літературу», зокрема твори: М. С. Возняка, В. К. Винниченка, М. С. Грушевського, Д. І. Донцова, І. П. Крип'якевича, Р. Г. Купчинського, В. К. Липинського, Б. С. Лепкого, В. Г. Щуратата інших заборонених авторів [12, с. 171]. Сам історик писав, що конфіскували тоді порівняно небагато видань, «зміст яких можна було визначити як антирадянський, інші книжки і папери, фотографії, родинні пам'ятки викидали через вікна – частину забрала біб-

ліотека Академії наук у Львові, частину розібрали люди» [1, с. 42].

В роки німецької окупації значна частина знайомих Я. Р. Дашкевича потрапила до гетто, таборів, в'язниць. Про страту двох своїх сусідів у гетто м. Городок у лютому 1943 р. він згадував у спогадах: «Це були страшні сторінки історії моєї батьківщини, я бачив як по вулиці везли тих людей, я розумів, що це їх останній путь, пізніше я зрозумів, що там були мої знайомі на серці стало так гірко» [4, с. 34]. У сімнадцять років Ярослав Романович став свідком нацистських репресій його друзів і погімназії: «Боляче згадувати про ті непрості роки, коли за декілька місяців я втратив трьох друзів та багато знайомих з гімназії» [1, с. 29].

Своє ставлення до ОУН Я. Р. Дашкевич охарактеризував наступним чином: «Безпосередньо – ні. Я не був і не є членом жодної організації чи партії. То означає, що не симпатизую нікому, але не йдеться про якесь формальне членство» [10, с. 725]. Ярослав не вступив до лав УПА, як це зробили його друзі із гімназії. Він у 1944 р. вступив до Львівського медичного інституту, а потім навчався на філологічному факультеті (спеціальність українська мова і література) Львівського державного університету ім. І. Франка [10, с. 725].

У двадцять три Я. Р. Дашкевич 10 грудня 1949 р. сам був заарештований МГБ. Арешт та подальше перебування до червня 1956 р. у в'язницях та таборах не змінив політичних переконань історика: «На мене не вплинуло ув'язнення, не одного разу я навіть не думав змінювати свої погляди» [1, с. 29]. У грудні ж 1949 р. була заарештована мати. З Мордовських таборів О. І. Степанів повернулась лише в 1956 р. [9].

Висновки. Дитинство та юність Ярослава Романовича Дашкевича були складною віхою його життя. З самого дитинства через політичні репресії польської, німецької та радянської держав він втрачав близьких людей. Незважаючи на всі, часом трагічні, обставини дитячих та юнацьких років, найближче оточення (у першу чергу батьки) виховали з маленького Ярослава

справжнього патріота своєї Батьківщини, сприяли формуванню його наукових уподобань. У сучасній вітчизняній історичній науці життєвий шлях та наукова спадщина видатного українського історика потребує подальшого вивчення.

Список використаної літератури

1. Girich, I. B. (2011). YaroslavDashkevich: istorik, shhovchivnelozhnimiustami. Licarduxu :memorial'nijzb., prisyvachenijprof. Yaroslavovi Dashkevichu, (1), 24–45. [inUkrainian].
2. Dashkevich, Ya.R. (2009). Zamist' peredmovi. OlenaStepaniv – RomanDashkevich: Spogadi i narisi.L'viv: Piramida. [inUkrainian].
3. Dashkevich, Ya.R. (1991). Knigar' – zhurnalepoxirevolucij i kontrrevolucij – Nauka i kul'tura: Shhorichnik, 25, 26-44. [inUkrainian].
4. Dashkevich, Ya. R. (2007). Postati. L'viv: Piramida. [in Ukrainian].
5. Dmiterko-Ratich, G. O. (1963). Zhmutspogadiv pro OlenuStepanivnu. Nash klich, Ch. 145, 2 serpnja, 157-189. [in Ukrainian].
6. Zaliznyak, B.O. (2010). Ukraïna, i v nij Dashkevich. Dzvin, 1, 101–109. [in Ukrainian].
7. Litvin M. R., &Naumenko K. E. (2004). Dashkevich Roman-Mikola Ivanovich.E'nciklopediyaistoriiUkrainy. Kyiv: Naukovadumka. [in Ukrainian].
8. Naumenko K.E. Lug.E'nciklopediyaistoriiUkrainy. Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian].
9. Naumenko K.E. Stepaniv-Dashkevich Olena.E'nciklopediya istorii Ukrainy.Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian].
10. Bilokin', S. I, Skochilyas, I. Ya. (2010). YaroslavRomanovichDashkevich (1926–2010) – Ukr. arxeografichnijshhorichnik, 15, 810. [in Ukrainian].
11. StepanivO.I.,&Dashkevich R. I. (2009). Spogadi i narisi.L'viv: Piramida. [in Ukrainian].
12. David, I.O. (1993). OlenaStepaniv. Triumf i tragediya: Naukovi zapiski. L'viv's'kogohistorichnogomuzeu. L'viv, 1, 150-155. [in Ukrainian].
1. Гирич, І. Б. Ярослав Дашкевич: історик, шовчивнеложними устами// Лицар духу : меморіальний зб., присвячений проф. Ярославові Дашкевичу. Львів. 2011. Вип. 1. С. 24–45.
2. Дашкевич Я. Р. Замість передмови //Олена Степанів – Роман Дашкевич: Спогади і нариси. Львів. Піраміда, 2009.
3. Дашкевич Я. „Книгарь” – журнал епохи революцій і контрреволюцій Україна// Наука і культура: Щорічник. 1991. Вип. 25. С. 26–44.
4. Дашкевич Я. Р. Постаті. Львів. Піраміда, 2007. 808 с.
5. Дмитерко-Ратич Г.О. Жмут спогадів про ОленуСтепанівну // Наш клич. 1963. Ч. 145. 2 серпня. С. 157-189
6. Залізняка Б. О. Україна, і в ній Дашкевич // Дзвін. 2010. № 1. С. 101–109.
7. Литвин М. Р., Науменко К. Є. Дашкевич Роман-Микола Іванович // Енциклопедія історії України. Київ: Наукова думка, 2004. Т. 2. С. 295–296.
8. Науменко К. Є. Луг // Енциклопедія історії України. Київ: Наукова думка, 2009. Т. 6. С. 282–283.
9. Науменко К. Є. Степанів-Дашкевич Олена// Енциклопедія історії України. Київ: Наукова думка, 2012. Т. 9. С. 846.
10. Білокінь С. І, Скочиляс І. Я. Ярослав Романович Дашкевич (1926–2010)// Український археографічний щорічник. Київ. 2010. Вип. 15. С. 723–740.
11. Степанів О.І. –Дашкевич Р. І.: Спогади і нариси. Львів. Піраміда, 2009. 680 с.
12. Давид І.О. Олена Степанів. Тріумф і трагедія // Наукові записки: Львівського історичного музею. Львів. 1993. Вип. 1. С. 150–155.

REFERENCES

1. Girich, I. B. (2011). YaroslavDashkevich: istorik, shhovchivnelozhnimiustami. Licarduxu :memorial'nijzb., prisvyachenijprof. Yaroslavovi Dashkevichu, (1), 24–45. [inUkrainian].
2. Dashkevich, Ya.R. (2009). Zamist' peredmovi. OlenaStepaniv – RomanDashkevich: Spogadi i narisi.L'viv: Piramida. [inUkrainian].
3. Dashkevich, Ya.R. (1991). Knigar' – zhurnalepoxirevolycij i kontrrevolycij – Nauka i kul'tura: Shhorichnik, 25, 26-44. [inUkrainian].
4. Dashkevich, Ya. R. (2007). Postati. L'viv: Piramida. [in Ukrainian].
5. Dmiterko-Ratich, G. O. (1963).Zhmutspogadiv pro OlenuStepanivnu. Nash klich,Ch. 145, 2 serpnnya, 157-189. [in Ukrainian].
6. Zaliznyak, B.O. (2010). Ukraïna, i v nij Dashkevich. Dzvin, 1, 101–109. [in Ukrainian].
7. Litvin M. R., &Naumenko K. E. (2004). Dashkevich Roman-Mikola Ivanovich.E'nciklopediyaistoriiUkrainy. Kyiv: Naukovadumka. [in Ukrainian].
8. Naumenko K.E. Lug.E'nciklopediyaistoriiUkrainy. Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian].
9. Naumenko K.E. Stepaniv-Dashkevich Olena.E'nciklopediya istorii Ukrainy.Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian].
10. Bilokin', S. I, Skochilyas, I. Ya. (2010). YaroslavRomanovichDashkevich (1926–2010) – Ukr. arxeografichnijshhorichnik, 15, 810. [in Ukrainian].
11. StepanivO.I.,&Dashkevich R. I. (2009). Spogadi i narisi.L'viv: Piramida. [in Ukrainian].
12. David, I.O. (1993). OlenaStepaniv. Triumf i tragediya: Naukovi zapiski. L'vivs'kogoistorichnogomuzeyu. L'viv, 1, 150-155. [in Ukrainian].